

K PROBLEMATICE MISIJNÍHO PŮSOBNÍ KONSTANTINA A METODĚJE A VZNIKU A VÝVOJE METODĚJOVY VELKOMORAVSKÉ ARCIDIECÉZE

František Musil

Předkládaná studie si klade za úkol analyzovat, ale jen na základě velmi skromných pramenů, změnu byzantských misionářů Konstantina (Cyrila) a Metoděje ve význačné církevní hodnostáře a z pohledu především historické geografie zachytit vývoj organizace církevní správy na území Velké Moravy spjaté s jejich působením.

Konstantin se spolu se svým bratrem Metodějem vydal na Moravu, kam přišli pravděpodobně v roce 863 nebo 864 nikoli jako církevní hodnostáři, ale řadoví misionáři.¹ Konstantin a Metoděj v době příchodu na moravské území snad ani neměli ještě kněžské svěcení, ale byli význačnými teology a znalci různých jazyků. Proto začali ve své misijní činnosti realizovat program šíření křesťanství v zemích osídlených Slovy v jazyce srozumitelném tomuto obyvatelstvu – tedy ve staroslověnětině.² Tím se zde vytvořila zvláštní situace, že

¹ Zde je třeba uvést, že konkrétní datum příchodu Konstantina a Metoděje na Moravu ke knížeti Rastislavovi není v žádném prameni přesně uvedeno, bývalo tradičně spojováno s létem roku 863, a to na základě některých časových údajů (pobyt na Moravě čtyři a půl roku). Na základě dalších výzkumů se dnešní bádání přiklání k příchodu misie na Moravu v době od března do května 864. Složitou otázkou příchodu Konstantina a Metoděje na Moravu řeší Havlík, Lubomír: *Byzantská misie a Velká Morava*. Sborník Matice moravské, 82, 1963, s. 111–112, zařazením této misie do tehdejšího mezinárodně politického dění. Zde se přiklání k příchodu v roce 864. Stejně jako přesné datum, není ani přesně známá trasa cesty Konstantina a Metoděje z Byzance na Moravu. Současně s řešením data cesty se zabýval Havlík v citované studii i možnými trasami cesty z Konstantinopole na Moravu. Přiklání se k tomu, že na území vznikajícího slovanského státu navštívili nejprve Nitru a potom pokračovali do centra vznikající říše, za které v uvedené studii považuje Valy u Mikulčic.

² Zde uvádím na pravou míru některé popularizační (zvláště učebnicové) texty, které zdůrazňují, že staroslověňština se stala jediným jazykem velkomoravské církve. Podle církevních kánonů je nutno „vzdávat Bohu slávu“ ve třech kanonických jazycích (to je v latině, řečtině a hebrejštině, důvodem byla obava, aby překlad do národního jazyka nezměnil určený způsob chvály Boha), což se však týká především některých částí mší. Jak bude podrobněji doloženo níže, Konstantin i Metoděj tyto zásady plně dodržovali, a zvláště Metoděj v době svého arcibiskupství úspěšně obhájil svoji činnost v christianizaci slovanských území proti útokům zvláště ze strany východofranských misionářů, že nedodržuje zmíněné kányony o používání tří kanonizovaných jazyků.

budování samostatné moravské církevní organizace bylo spojováno s uznáním či neuznáním této novinky v christianizaci Slovy osídlených území, jak bude podrobněji rozebíráno níže.

K misijní činnosti Konstantina a Metoděje však nemáme bližší údaje. Zábývali se zřejmě výukou žáků v jim srozumitelném jazyce, Konstantin pokračoval v překladech potřebných církevních textů do staroslověnského jazyka, a v tomto jazyce zřejmě prováděli oba i misijní činnost mezi obyvatelstvem. Ovšem v kterých místech byly školy, kde vyučovali své žáky, která místa při misijní činnosti navštívili, není nikde doloženo. Při svém misijním působení se zřejmě setkávali i s odpůrci hlásání zásad křesťanského náboženství ve staroslověnině, i když bylo v souladu s výše uvedenými možnostmi používat národního jazyka. Zřejmě se jednalo hlavně o misionáře pocházející z franské, resp. Východofranské říše, snad z pasovské diecéze. O nich se zmiňuje autor panonské legendy *Žitije Konstantina-Život Konstantinův*, když vypráví, že proti Konstantinovi (Cyrilovi) začali vystupovat franští arcikněží, kněží a jejich žáci, kteří zřejmě odmítali jakýkoli podíl národních jazyků na christianizaci. Tento filozof s nimi vedl učené spory o teologických záležitostech a v těchto diskuzích nad nimi vítězil na základě svých filozofických znalostí.³

Přes skromné pramenné údaje o misijní činnosti Konstantina a Metoděje byla tato činnost spojující v souladu s tehdejšími církevními kánony staroslověninu s klasickými biblickými jazyky hebrejštinou, řečtinou a latinou úspěšná a vyvolala i zájem na papežském dvoře. Jakým způsobem se sem tyto informace o úspěšné misii dostaly, není přesně doloženo.

Za formu uznání misijní činnosti Konstantina a Metoděje a současně i počátek cesty k vyváření samostatné moravské diecéze či arcidiecéze a oficiálního uznání staroslověnské liturgie, je možno považovat pozvání Konstantina a Metoděje papežem Mikulášem I. (pontifikát 858–867) k návštěvě Říma. K tomu došlo, když se zmínění vraceli z misijní cesty domů. O tomto pozvání se dozvídáme z panonské legendy *Žitije Mefodija-Život Metodějův*, při níž měl papež schválit jejich misijní činnost a Metoděje vysvětil na kněze.⁴

³ Legenda *Žitije Konstantina-Život Konstantinův*. In: *Magnae Moraviae fontes historici* II, (dále jen *Žitije Konstantina*, MMFH II, 1967), Brno 1967, s. 102–103 uvádí: „Když se však boží učení rozrůstalo, ďábel... začal mnohé popichovat řecky a latinsky, jimiž se sluší vzdávat Bohu slávu. Promlouvali pak takto latinští a franští arcikněží s kněžími a učedníky říkáje jim: Tímto způsobem se bůh neslaví... on nepochybně vyvolil jen tři jazyky hebrejský, řecký a latinský. A když s nimi bojoval (Konstantin) jako David s cizinci dobýváje vítězství slovy knih, nazval je trojjazyčníky, protože Pilát tak napsal na nadpise kříže Páně.“

⁴ *Žitije Mefodija-Život Metodějův*. In: *Magnae Moraviae fontes historici* II, (dále jen *Žitije Mefodija*, MMFH II, 1967), Brno 1967, s. 146, zde uvedeno: „Když se o takových mužích dozvěděl papež Mikuláš, poslal pro ně... posvětil jejich učení položiv slovanské evangelium na oltář

Vzhledem k předpokládanému příchodu Konstantina a Metoděje do Říma v prosinci 867⁵ se zdá pravděpodobnější údaj o této události v panonské legendě *Žitije Konstantina – Život Konstantinův*, která snad pozvání Konstantina do Říma spojila ještě s papežem Mikulášem I., ale slavné přijetí Konstantina v Římě a slavnostní obřady v římských kostelech spojené s uznáním slovanské liturgie až s nástupcem Mikulášovým Hadriánem II. (pontifikát v letech 867–872, převzetí papežské funkce 14. prosince 867).⁶ Ovšem tato legenda mluví jen o Konstantinovi, který byl chápán jako význačný filozof a tvůrce slovanské liturgie, ovšem porovnání obou panonských legend ukazuje, že do Říma přišli společně, i když při líčení Konstantinova přijetí v Římě, který

---

svatého apoštola Petra. Vysvětlil pak blaženého Metoděje na kněze“. (Ve staroslověnském originálu uvedeno na popovstvo, pozn. aut.).

V poznámkách k textu na téže straně L. Havlík vzhledem k tomu, že papež Mikuláš zemřel 13. listopadu 867, předpokládá, že sice Konstantina a Metoděje pozval Mikuláš I., ale k uvedeným důležitým církevním úkonům došlo až za Mikulášova nástupce Hadriana II., který převzal papežský úřad 14. prosince 867. Havlík též naznačuje teoretickou možnost, že onen staroslověnský výraz „svati že na popovstvo“, by mohl znamenat i vysvěcení na biskupa, ale domívá se, že v daném případě jde pouze o vysvěcení na kněze. To vysvětluje Havlík v pozn. 3 k uvedenému textu.

Problematickou přijetí byzantských misionářů a jejich povýšení římským papežem na vysoké církevní hodnostáře se zabývá nejnověji též VAVŘÍNEK, Vladimír: *Křesťanství a byzantská misie na Velké Moravě*. In: KOUŘIL, Pavel (ed): *Sborník Velká Morava a počátky křesťanství*. Brno 2014, především s. 81.

⁵ Tuto dobu příchodu uvádí CIBULKA, Josef: *Der Zeitpunkt der Ankunft der Brüder Konstantin-Cyryllus und Methodius in Mähren*. Byzantinoslavica, 26, 1965, s. 353.

⁶ Legenda *Žitije Konstantina*, MMFH II, 1967, s. 110–111 popisuje tuto událost podrobněji. Zde uvedeno: „Dověděv se o něm římský papež (zřejmě Mikuláš I., není uvedeno v legendě výslovně, ale vyplývá z vazby na Žitije Mefodija, pozn. aut.) poslal pro něho. A když dorazil do Říma, vyšel mu naproti sám papež Hadrián (bylo to zřejmě po 14. prosinci 867, kdy se Hadrián II. stal papežem, pozn. aut.) se všemi měšťany... Papež pak přijav slovanské knihy, posvětil je a a uložil v chrámu Panny Marie, který se nazývá Fatnés.

Pozvání Konstantina, který měl tehdy pobývat v Benátkách a připravovat se pravděpodobně na návrat zpět do Konstantinopole, ponechává legenda papeži Mikuláši, ale již slavnostní přijetí Konstantinovo a Metodějovo v Římě, přijetí slovanských knih, jejich posvěcení a uložení v kostele (na rozdíl od legendy metodějské jde o kostel svaté Marie nazývaný Fatnés – dnes kostel Santa Maria Maggiore) připisuje papeži Hadriánovi II. Pěli nad nimi liturgii. A potom papež říkal dvěma biskupům Formosovi a Gauderikovi, aby vysvětili slovanské učedníky. A jakmile je vysvětili, tehdy pěli liturgii v chrámu sv. Petra slovanským jazykem. A druhého dne pěli v chrámu sv. Petronily (dnes zaniklá rotunda vedle chrámu sv. Petra) a třetího dne pěli v chrámu sv. Ondřeje (dnes chrám sv. Řehoře) a poté ještě u velikého učitele moudrů apoštola Pavla pěli v chrámu v noci svatou liturgii slovansky nad svatým hrobem, majíce na pomoc biskupa Arsenia, jednoho ze sedmi biskupů a Anastázia bibliotékaře (s. 110–111). Specifikace římských kostelů spjatých s přijetím slovanské liturgie je provedena na základě poznámek L. Havlíka k textu legendy v uvedené edici.

měl přinášet podle legendy i ostatky sv. Klimenta, byl Metoděj v této konstantinovské legendě trochu zastíněn.

O vlastním průběhu obhajoby slovanské bohoslužby před Hadriánem II., která bývá kladena do let 868–869, však v legendách není žádná konkrétní zmínka. Lze předpokládat, že v této době Konstantin dokončoval potřebné překlady náboženských textů po slovanskou (staroslověnskou) liturgii. Velmi pravděpodobně výrazem papežského schválení této bohoslužby bylo i jmenování biskupa či arcibiskupa pro oblast osídlenou slovanským obyvatelstvem, kterému byla ona reforma jazyka bohoslužby určena. Konstantin, který při vytváření nového církevního jazyka a vzniku příslušných náboženských textů měl rozhodující úlohu, se zřejmě měl stát i oním biskupem či arcibiskupem. Jeho nemoc a úmrtí v římském klášteře tomu však zabránilo a tak hlavní organizátorskou roli při formování arcidiecéze a tím i uznání svěbytnosti moravského státu sehrál na jeho přání právě až Metoděj.⁷ Ale o tomto biskupském a arcibiskupském jmenování Metoděje nejsou v rozebíraných panonských legendách přímé konkrétní údaje, takže musíme vycházet jen z hypotéz, opírajících se o další, ne vždy zcela jasné prameny umožňující o tomto jmenování uvažovat.

Hypotetická úvaha o tom, že by biskupské svěcení mohlo být obsaženo ve výrazu popovstvo, byla zmíněna již výše.⁸ V náboženské symbolice biskupské či arcibiskupské hodnosti Metoděje může nasvědčovat ovšem jen hypotéza – v panonské legendě *Žitije Mefodija-Život Metodějův* uvedené sdělení papeže Hadriana II. Kocelovi, v němž Metoděje spojuje se sv. Petrem považovaným v teologii za náměstka Kristova a prvního papeže.⁹ V těžce legendě je publikovaný ve staroslověnském překladu Hadriánův list Kocelovi, Rasti-

⁷ *Žitije Konstantina*, MMFH II, 1967, s. 112–114 k tomu uvádí: „Protože zakusil (míněno Konstantin, pozn. aut.) mnoho strázní, onemocněl. A když po mnoho dní trpěl bolestným neduhem, spatřiv jednou zjevení boží... přistihl dne pak obléknuv se do svatého mnišského stavu a přijav světlo k světlu (pravděpodobně jde o mnišský slib, pozn. aut.). A když se přiblížila hodina, aby přijal mír a byl přenesen do věčného života, nazval se jménem Cyril. A v tom stavu přetrval 50 dní... Políbiv pak všechny svatým políbením, řekl Blahoslaven budiž Bůh a zesnul, když mu bylo dvačtyřicet let čtrnáctého dne měsíce února ve druhé indikci roku 6377 od stvoření světa“ (to je 14. února 869, pozn. aut.). K tomuto datu viz pozn. č. 34 k textu publikovaného dokumentu.

Žitije Mefodija, MMFH II, 1967, s. 146–147 dále uvádí v souvislosti s úmrtím Konstantinovým–Cyrilovým: „Po mnoha dnech Filosof, odchází na soud boží řekl svému bratru Metodějovi: „Hle bratře, my dva jsme byli spřežení táhnoucí jedinou brázdou. A já padám na liše, svůj den ukončiv. Ale ty velice miluješ horu, tak jen kvůli hoře neopušt své učení. Vždyť čím jiným bys mohl být více spasen?“ Uvedená poznámka o hoře je zřejmě narážkou na horu Olymp, na jejímž úpatí byl Metodějův klášter Polychron (viz pozn. L. Havlíka v uvedené edici).

⁸ K tomu srov. i pozn. č. 4.

⁹ K tomu srov. *Žitije Mefodija*, MMFH II. 1967, s. 147. Zde uvedeno: „Nejen Tobě samému (míněn Kocel, pozn. aut.), nýbrž všem oněm slovanským zemím jej posílám (míněn Metoděj,

slavovi a Svatoplukovi schvalující slovanskou bohoslužbu a sdělující, že posílá do jejich zemí vyzkoušeného a vysvěceného Metoděje. A to je první, i když rovněž ne zcela jasná a konkrétní zpráva o Metodějově biskupském svěcení.¹⁰ V originální latinské podobě je v tomto listu papeže Hadriána II. uvedeno, že posílá Kocelovi a dalším vládcům vysvěceného Metoděje se žáky. Žel není přesně uvedeno, jaké hodnosti se vysvěcení týkalo.¹¹ Rozborem dalšího listu spojeného s osobou Metoděje se snaží Richard Marsina doložit i datum svěcení – rok 869 – v souladu s údajným Metodějovým slibem, jak přesně bude používat v náboženských obřadech staroslověnštinu ve vztahu k latině i to, že šlo o vysvěcení na biskupa a uvedení do arcibiskupství.¹² Ovšem ani tato zpráva nepřináší žádný bližší údaj k historicko geografické charakteristice tohoto arcibiskupství.

Konkrétněji je charakterizováno arcibiskupské jmenování Metodějovo v *Pochvalném slovu Cyrilovi a Metodějovi*, vzniklém zřejmě po Metodějově smrti v roce 885, kde je toto jmenování chápáno jako obnova a pokračování zaniklé staré římské panonské diecéze se sídlem v Sirmiu (dnes Sremská Mitrovica v západním Srbsku západně od Bělehradu v blízkosti hranic s Chorvatskem) dočasně zaniklé vpádem Avarů.

Poněvadž tedy v pojetí církevního práva nešlo o zřízení nové diecéze, ale obnovu a znovuobsazení diecéze již existující, mohl papež v souladu s církev-

---

pozn. aut.) jako učitele od Boha a od svatého apoštola Petra prvního zástupce a klíčníka království nebeského.“

¹⁰ *Žitíje Mefodija*, MMFH II, 1967, s. 149 uvádí: „... rozhodli jsme se, že pošleme Metoděje -, když jsme ho vyzkoušeli a vysvětili s učedníky-syna našeho, do vašich krajín.“ Slovo vysvětili (v přepisu staroslověnského originálu svěšťbše, pozn. aut.) je možno podle názoru L. Havlíka chápat jako „vysvěcení na biskupa.“ (viz jeho poznámka k tomuto textu na s. 149).

¹¹ List publikován in: FRIEDRICH, Gustavus (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*. I. díl (dále jen CDB I). Prague 1904–1907, s. 7–8, č. 12 (s poznámkou o pochybnosti). Zde uvedeno: „Nos autem... statuimus mittere Methodium post quam eum cum discipuli ordinavimus... in vestras regiones“. Poslání listu nejen Kocelovi, ale i Rastislavovi a Svatoplukovi je prvním dokladem toho, že arcibiskupství se týkalo zřejmě Moravy a Nitranská, kde v té době vládl právě Svatopluk.

¹² Jedná se o úvahu nad listem papeže Jana VIII. ze 14. června 879 Metodějovi. In: MARSINA, Richard (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris Slovacie*. I. díl (dále jen CDES I). Bratislava 1971, s. 22–23, č. 29, v němž mu vytýkají některé chyby v používání staroslověňštiny při určitých náboženských obřadech, čímž Metoděj údajně porušuje slib daný římské církvi. Podle Marsiny se měl tento slib uskutečnit v roce 869 při vysvěcení Metoděje na biskupa a jeho dosazení do arcibiskupství. V originále uvedeno „... Hanc promissionem datam esse putare possumus Romae a. 869 apud consecrationem Methodii in episcopum et ordinationem in archiepiscopatum“ (uvedeno jako samostatná položka v CDES I, s. 12, č. 15, pozn. aut.). Vzhledem k tomuto názoru R. Marsiny uvádím publikování v CDES I, bez uvedených Marsinových závěrů publikováno též v CDB I, s. 17, č. 22.

ním právem bez dalších schvalování vysvětit biskupa či arcibiskupa, a Metoděj byl tedy vysvěcen Hadriánem II. arcibiskupem této diecéze.¹³

A právě vysvěcení Metoděje jako arcibiskupa sirmijské diecéze vyvolalo odpor episkopátu Východofranské říše a obavu, že by mohl ztratit svoje postavení v bývalé římské Dolní Panonii, případně i v jiných územích. Proto začali proti Metodějovi, obhajujícímu v dané situaci staré církevní právo, vystupovat a vyjadřovat zájmy nové světské moci (rodu Karlovců), která napomohla k vytvoření či rozšíření jejich diecézí. Tento odpor proti Metodějovu arcibiskupství vyjadřuje v závěru *Conversia* otevřeně tehdejší salcburský arcibiskup Adalwin (pontifikát v letech 859–873), když uvádí, že již od doby Karla I. Velkého do současnosti (tou současností myšlena doba vzniku *Conversia* – počátek sedmdesátých let 9. století) po dobu 75 let nikdo nezpochybňoval postavení salcburských arcibiskupů jako církevních správců Dolní Panonie až do doby, než se objevil filozof Metoděj se svým učením. Toto je zřejmě reakcí na Metodějův arcibiskupský titul, i když to výslovně není uvedeno.¹⁴

Metodějovým vysvěcením se tedy střetly dvě rozdílné právní koncepce – církevní a světská – související s obsazováním zaniklých diecézí. Církevní koncepce předpokládá, že žádná diecéze založená papežem jako nástupcem sv. Petra a představitelem vůle Krista nezaniká, a proto Hadrián II. mohl jako papež i po dočasném násilném přerušení činnosti sirmijské arcidiecéze avarským vpádem jmenovat jejího nového arcibiskupa.

Proti tomuto církevnímu pojetí trvalosti jednou zřízených církevních institucí prosazovala již od raného středověku světská moc názor o trvalém zániku těchto institucí, jestliže z nějakého důvodu byla delší dobu znemožněna jejich činnost. Podle tohoto pojetí práva obsazování diecézí hunský a avarský vpád znamenal definitivní zánik staré sirmijské diecéze, a proto na jejím území mohl světský panovník, v daném případě vládce Franské, později Východofranské říše, zřizovat nové diecéze bez ohledu na starší církevní organizaci. Tak došlo k tomu, že území bývalé Dolní Panonie připojil císař Karel I. (resp. jeho syn Pipin) po vyhnání Avarů ke staré arcidiecézi salcburské, na Horní Panonii

¹³ *Pochvalnoje slovo Kirillu i Mefodiju-Pochvalné slovo Cyrilovi a Metodějovi*. In: MMFH II, 1967, zde na s. 172 uvedeno: „Když ctěného a bohabojného Metoděje vysvětili na arcibiskupa na stolec svatého Andronika, apoštola v Panonii (jednoho ze sedmdesáti), poslali ho do slovanských zemí učit v jejich jazyce.“

¹⁴ K tomu srov. BARTOŇKOVÁ, Dagmar et alii (eds.): *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*. In: *Magnae Moraviae fontes historici* III, (dále jen MMFH III, 1969), Brno 1969, s. 322 – zde uveden zmíněný závěr v latinském originále: „Ad tempore igitur, quo dato et praecepto domini Caroli imperatoris orientalis Pannonie populus a Iuvavensibus regi coepit praesulibus usque in presens tempus sunt anni LXXV, nullus episcopus alicubi veniens potestatem, habuit ecclesiasticam in illo confinio nisi Salzburgerenses, rectores... Hoc enim ibi observatum fuit usque dum nova orta est doctrina Methodii philosoph.“

a s ní údajně spjatá práva na christianizaci Moravy a Nitranská si zřejmě začal dělat nárok pasovský biskup.¹⁵

Tuto nespokojenost s obnovou staré panonské diecése a úlohou Metodějovou v ní dal najevo episkopát Východofranské říše nejen v písemné podobě, ale jak ukazuje pozdější papežská korespondence, i násilnou akcí, které se aktivně účastnili i samotní příslušníci episkopátu – salcburský Adalwin, pasovský Hermanrik a freisinský Annon – Metodějovým zatčením při cestě na Moravu a uvězněním někde ve Švábsku¹⁶ pravděpodobně v roce 870. Z tohoto vězení byl Metoděj propuštěn až po papežském zásahu.

O násilné akci nespokojeného východofranského episkopátu s obnovou zaniklé antické panonské diecése se dozvídáme jednak z velmi obecných údajů panonské legendy *Žití Mefodija-Život Metodějův*,¹⁷ které doplňuje a hlavně časově upřesňuje korespondence Hadriánova nástupce (tento papež zemřel na sklonku roku 872) papeže Jana VIII. (pontifikát prosinec 872–16. pro-

¹⁵ Na to, že i konflikt Metoděje s franskými biskupy vyplýval z rozdílného církevního a světského názoru na existenci diecézi a že Metoděj hájil stanovisko církevní, upozornil již editor této legendy Josef Perwolf ve *Fontes rerum Bohemicarum* I. Praha 1873, s. 47, pozn. 6 (v této pozn. klade Perwolf níže rozebírané uvěznění Metodějovo do let 871–874).

¹⁶ Podle nejnovějších výzkumů byl snad Metoděj uvězněn v Reichenau, v jehož *Liber confraternitatis* je uvedeno Metodějovo jméno. K tomu srov. McCORMICK, Michael: *Origins of European Economy and Commerce, A.D. 300–900*. Cambridge 2001, s. 274.

¹⁷ *Žití Mefodija*, MMFH II, 1967, s. 151–153, kap. IX a X uvádí: „Potom však starý nepřítel nenávidějící dobro a odporující pravdě podnítil proti němu (myšleno Metoděj, pozn. aut.) nepřitele moravského krále (myšleno Ludvík Němec, pozn. aut.) se všemi biskupy, prý v naší oblasti učíš. On však odpověděl: Já sám, kdybych byl věděl, že je vaše, bych ji minul, jenže ona je svatého Petra. Jestliže však vy popravdě z řevnivosti a lakomství okupujete stará území proti znění kánonů a kladete tak překážky božímu učení, strážte se, abyste jen ve snaze prorazit železnou horu kostěným temenem hlavy nevyhlili svůj mozek. Řekli mu vztekle: Dopadneš zle. On odpověděl: Pronáším pravdu před císaři a nestydím se, za to, vy se na mně dopouštíte zvůle... Když bylo vyměněno mnoho řečí a oni (myšleno bavorscí biskupové, pozn. aut.) mu už nebyli s to nic namítnout, řekl král, zvednuv hlavu: „Netrapte mého Metoděje, vždyť se už zapotil jako u pece. On řekl:... „Když kdysi lidé potkali filosofa zpoceného, řekli mu. Co se potíš? A on pravi: Přel jsem se s hrubou čeládkou... Když se o tento výrok pohádali, rozešli se. Jej (myšlen Metoděj, pozn. aut.) však dopravili do Švábska a tam ho drželi půl třetího roku ve vazbě... Zvěst o tom dorazila k papeži. A jakmile se to dozvěděl, dal je do klatby, ať žádný králův biskup nezpívá mše, to jest služby, dokud jej budou držet. Tak ho (myšleno Metoděje, pozn. aut.) propustili... zatím však oni (myšleno biskupové, co se podíleli na uvěznění Metoděje, pozn. aut.) neušli soudu svatého Petra, neboť čtyři z nich, biskupové, zemřeli.“ Autor komentáře k této edici Metodějova života L. Havlík ale jen ryze hypoteticky předpokládá, že k uvedenému ale jen obecně charakterizovanému sporu Metoděje s říšskými biskupy a jeho následujícím uvěznění došlo na jinak neznámém církevním synodu, který se snad konal v roce 870 v Rezně. Zde měli být podle Havlíka kromě jiných biskupů i čtyři podle legendy za trest zemřeli biskupové (salcburský Adalwin, † 873, pasovský Hermanarich, † 874, freisinský Annon, † 870 a Lantfried säbenský-brixenský, † 875).

sinec 882). Nový papež rovněž schválil Metodějovu teologickou činnost, včetně používání staroslověnštiny, a zdůraznil význam obnovy antické panonské diecéze po vyhnání Avarů jako území podléhající papežské moci a papežem určených církevních hodnostářů pro toto území, včetně arcibiskupa Metoděje, nikoli moci biskupů spjatých s východofranským králem Ludvíkem Němcem. Korespondence papeže Jana VIII. jednoznačně potvrzuje údaj panonské legendy, že Metoděj byl z východofranského zajetí osvobozen papežským zásahem. Konfrontací údaje legendy o trvání Metodějova uvěznění dva a půl roku s tím, že příslušná korespondence pochází většinou z května roku 873, můžeme hypoteticky předpokládat, že k onomu Metodějovu zajetí došlo někdy na zlomu let 869/870.

To odpovídá době, kdy zřejmě pro své státoprávní úsilí o upevnění vznikající Velkomoravské říše byl vojenským zásahem z Východofranské říše sesazen Rastislav a uvězněn a moc nakonec získal jeho příbuzný (snad synovec) Svatopluk, který se však nakonec proti Východofranské říši postavil.¹⁸

Zmíněná papežská korespondence spjatá s úsilím o vysvobození Metoděje z východofranského vězení začíná listem papeže Jana VIII., datovaným do doby před 14. květnem 873, králi Ludvíku Němcovi, v kterém mu připomíná, že panonská diecéze je odedávna v moci papeže, která pak pro nepřátelské útoky (myšleny nájezdy Avarů) nebyla delší dobu obsazována, ale jako dílo Petrovo není časem omezena.¹⁹ Stejného data je papežův list žádající Karlomana, syna krále Ludvíka Němce, aby nyní, když byla obnovena panonská diecéze, nebránil Metodějovi vykonávat jeho biskupský úřad, do kterého byl papežem ustanoven.²⁰ Ze stejné doby pochází další list Jana VIII. salcburskému arcibiskupovi již zmiňovanému Adalwinovi, aby se zasadil o znovuvvedení Metoděje na biskupský stolec, když to byl on, kdo způsobil jeho svržení.²¹

¹⁸ K tomuto východofranskému zásahu srov. KURZ, Fridericus (ed.): *Annales Fuldenses*. In: *Monumenta Germaniae historica—Scriptores in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis separatim editi*, Hannoverae 1891, s. 70–73 (dále jen *Annales Fuldenses*, MGH..., SS rer. Germ.). Rozbor tohoto válečného konfliktu není předmětem této studie, proto kronikářské údaje s tímto konfliktem spjaté zde nejsou podrobněji citovány a rozebírány.

¹⁹ CDB I, s. 9–10, č. 13, zde v latinském originále uvedeno: „Multis ac variis manifestisque prudentia tua poterit indiciis comprehendere Pannonicam diocesim ab olim apostolice sedis privilegiis fuisse deputantam... privilegia in firma beati Petri stabilitatis... nulis temporibus angustantur, nullis regnorum partitionibus preiudicantur.“

²⁰ CDB I, s. 10–11, č. 14, zde v latinském originále uvedeno: „Itaque redito et restituto nobis Pannoniensis episcopatus, liceat predicto fratri nostro Methodio, qui illic a sede apostolica ordinatus est, secundum priscam consuetudinem libere, que sunt episcopis gerere.“

²¹ CDB I, s. 12, č. 17, zde v latinském originále uvedeno: „Ne mireris, quia diximus te agente sedem... Methodio recipiendam... ut tu, qui fuisti eius auctor deiectionis, sis officii commissi causam receptionis.“

V dalším velmi ostrém dopise Jan VIII. předvolává do Říma pasovského biskupa Hermanrika, aby se zde zodpovídal ze zločinů spáchaných na Metodějovi, které jsou v dopise vyjmenovány (např. věznění v zimě a dešti, bičování). Do Říma s ním má přijít sám Metoděj nebo papežský legát biskup ankonský Pavel. Do vyřešení zločinů je biskup zbaven práva vykonávat svoji funkci²² (zda pobýval tento biskup v Římě, není jasné, zemřel již v roce 874). Papežský dopis ze stejné doby a podobného obsahu byl poslán i freisinskému biskupovi Annonovi, aby se dostavil do Říma k projednání násilí vůči Metodějovi. I jemu je pozastaven výkon biskupského úřadu. Význam tohoto dopisu spočívá v tom, že poprvé v korespondenci Jana VIII. je zde Metoděj přímo označen jako arcibiskup panonský.²³ Součástí obhajoby papežských práv na bývalou panonskou diecézi a snahy o potrestání biskupů, kteří uvěznili řádně do biskupského úřadu uvedeného Metoděje, je instrukce Jana VIII. pro ankonského biskupa Pavla, papežského legáta pro Výchofranskou říši, k jednání s králem Ludvíkem Němcem připravená rovněž před 14. květnem 873. Důležitý je zde požadavek, aby legát zajistil volný odchod Metodějův ke Svatoplukovi,²⁴ což byla zřejmě reakce na Svatoplukovu žádost, aby byl Metoděj k němu vyslán jako arcibiskup a učitel.²⁵

²² CDB I, s. 14–15, č. 19, zde v latinském originále po popisu útrap Metodějových uvedeno: „O episcopum episcopu talia inferentem et ad hoc apostolice sedis manu sacrato et latere destinato... verum Dei omnipotentis et beatorum principum apostolorum Petri et Pauli atque nostre mediocritatis auctoritate interim communione Christi misteriorum et consacerdotum tuorum te privamus...“.

²³ CDB I, s. 16, č. 21, zde v latinském originále uvedeno: „Usurpasti enim tibi vices apostolice sedis et quasi patriarcha de archiepiscopo tibi iudicium vindicasti, immo quod est gravius, fratre tuum Methodium, Pannonicum archiepiscopum (slovo Pannonicum uvedeno jen v publikaci dokumentu v CDES I, s. 20, č. 26, v CDB I uvedeno pouze archiepiscopum, pozn. aut.) legatione apostolice sedis ad gentes fungentem, tyrannice magis quam canonice tractans nec presbiterorum, qui penes te reperti sunt, iudicasti dignum consensu. Quod non nisi in contumeliam sedis apostolice perpetrasti...“.

²⁴ CDB I, s. 12–14, č. 18, zde v latinském originále uvedeno: „... ne suscipias occasionem excusationis prohibentem te vel fratre nostrum Methodium transire ad Pentepulcum (zkomolenina jména Svatopluk, pozn. aut.) sive bella pretendant sive inimicicias congregant.“.

²⁵ O tom se dozvídáme jen z panonské legendy *Žitíje Mefodija*, MMFH II, 1967, s. 153–154. Zde je uvedeno „... Moravané, když prohlédli německé popy, kteří žili mezi nimi, ale nebyli jim příznivě nakloněni... všechny vyhnali a obrátili se s poselstvím k papeži: Jako už dříve naši otcové přijali křest od sv. Petra, tak i nám dej Metoděje za arcibiskupa a učitele. Papež pak jej hned poslal. A když jej kníže Svatopluk se všemi Moravany přijal, dal mu do správy všechny chrámy a kleriky ve všech městech.“.

L. Havlík v pozn. č. 6 k edici této legendy na s. 153 uvádí, že v této části legendy jde zřejmě o odraz událostí z let 870–873, kdy byla Velká Morava přepadena franskými vojsky, sesazen a uvězněn Rastislav a Svatopluk (viz i pozn. č. 18).

Metoděj skutečně ke Svatoplukovi přišel a plnil zde kněžskou, arcibiskupskou i učitelskou funkci. Intriky kněží spjatých s Východofranskou říší pravděpodobně pokračovaly dále a Metoděj byl u papeže Jana VIII. obviněn, že nedodržuje dohodu o používání staroslověnského jazyka v náboženských obřadech, že proti slibu tento jazyk používá nejen při běžných kázáních a vysvětlování náboženských zásad, ale i při přesně předepsané formě mši, které je nutno sloužit v latině či dalších dvou kanonizovaných jazycích. Proto papež Jan VIII. listem ze 14. června 879 informuje Svatopluka o tomto problému a žádá ho, aby co nejdříve poslal arcibiskupa Metoděje do Říma k papeži, aby zde vysvětlil své jednání.²⁶ Současně poslal list i arcibiskupovi Metodějovi, v němž mu vytýká užívání „barbarského, to je slovanského jazyka, při mši“.²⁷ V obou papežových listech je Metoděj označován jako arcibiskup panonský.

Tyto uvedené pramenné doklady jednoznačně potvrzují Metodějův dlouhodobý moravský pobyt, ale k problematice bližší lokalizace jeho zdejšího, tedy moravského, sídla, která bude ale jen na hypotetické úrovni řešena níže, žádné informace nepřinášejí.

Metoděj se skutečně k papeži Janu VIII. dostavil a zde obhájil svou liturgickou činnost, papež Jan VIII. ji opět schválil a také definitivně řešil vztah panonského arcibiskupa Metoděje k území Velké Moravy. To vyjadřuje list (nesprávně často označovaný jako bula) papeže Jana VIII. z června 880 Svatoplukovi nazývaný podle papežského oslovení Svatopluka *Industriae tuae*. Hned v úvodu listu papež sděluje Svatoplukovi, že na žádost Metoděje, arcibiskupa moravské církve, přijal do ochrany Svatoplukovu říši, což v tehdejších vztazích znamenalo, že Svatoplukův stát nepotřebuje ochranu světské moci (římských císařů), ale že je přímo pod ochranou boží. Znamenalo to omezení možnosti zásahů do dění v zemi ze strany těchto světských vládců. Dále je v listu zdůrazněno, že Metoděj splňuje všechny nároky kladené na arcibiskupa, a proto byla uznána všechna práva, která Metoděj získal od předchozích papežů.²⁸

²⁶ CDB I, s. 17, č. 22.

²⁷ CDB I, s. 18, č. 23.

²⁸ CDB I, s. 18–21, č. 24, zde v latinském originále na s. 19 uvedeno: „*Industriae tuae notum esse volumus, quoniam confratre nostro Methodio reverentissimo archiepiscopo sancte ecclesie Marabensis... veniente atque sermone lucifluo referente... tui desiderium... nostram paternitatem habetis... Pro qua scilicet tanta fide... aplectimur te cum omnibus fidelibus tuis... veluti oves Domini nobis commisas... in hoc seculo adversa omnia superare et in clementi postmodum regione cum Christo Deo nostro valeas triumphare... Nos autem illum (to je Metoděj, pozn. aut.) in omnibus ecclesiasticis doctrinis et utilitatibus orthodoxum et proficuum esse repperientes vobis iterum adregendam commissam sibi ecclesiam dei remisimus. Quem veluti pastorem proprium, ut digno honore et reverentia letaque mente recipiatis iubemus, quia nostre apostolice auctoritatis precepto eius archiepiscopatus et privilegium confirmavimus et in*

Z hlediska sledování vývoje církevní správy je důležité především to, že Metoděj je v tomto listu poprvé oficiálně jmenován arcibiskupem moravským, což znamenalo i po církevní stránce plné uznání nezávislosti Velké Moravy. Uvedení Metoděje jako arcibiskupa moravského neznamenovalo zánik historického panonského arcibiskupství, k němuž se zřejmě i nadále vztahoval Metodějův arcibiskupský titul, ale tento titul zřejmě odrážel fakt, že pravomoc tohoto arcibiskupství byla rozšířena i na Moravu, kam bylo přeneseno rovněž sídlo arcibiskupství, neboť původní sídlo – Sirmium bylo od avarského vpádu zaniklé. Z právního hlediska tedy nešlo o vznik nového arcibiskupství, ale pouze o translaci jeho sídla.²⁹

Původní působení Metodějovo, již jako arcibiskupa panonského, po propuštění ze zajetí bavorskými biskupy mělo být zřejmě v Kocelově panonském blatenském knížectví, které však bylo tehdy již součástí salcburské arcidiecéze, a proto bylo franským klérem znemožněno.³⁰

Z hlediska historicko-geografické podoby Metodějovy arcidiecéze uvedené prameny žádné konkrétní údaje k této problematice nepřinášejí. Při řešení této problematiky zde musíme vyjít jen z čistě hypotetických úvah. Jestliže Metodějova arcidiecéze byla pokračováním diecéze sirmijské, potom její základ musíme hledat v širší oblasti kolem dnešní Sremské Mitrovice (nástupce původního Sirmia), tedy v dnešním severním a snad i částečně středním Srbsku. Odtud pak se tato arcidiecéze rozšiřovala směrem k severu přes části území dnešního Maďarska (to tehdy ještě neexistovalo – staří Maďari byli v době vzniku Metodějovy arcidiecéze ve východní Evropě) na území Nitranska (dnešního Slovenska). Příslušnost tohoto regionu k Metodějově arcidiecézi je spolehlivě prokázána vznikem nitranské diecéze v rámci této arcidiecéze, jak bude doloženo dále. Zřejmě přes Nitransko se Metodějova arcidiecéze

---

perpetuum dei iuvante firmum manere statuimus, sicuti antecessorum nostrorum auctoritate omnium ecclesiarum, dei iura et privilegia statuta et firmata consistunt...“

²⁹ Složitou otázku vztahu mezi panonským a moravským arcibiskupstvím řeší HAVLÍK, Lubomír: *Byzantská mise a Velká Morava*. Sborník Matice moravské, 82, 1963, s. 119 a 124. Havlíkův názor vychází z výše uvedených údajů v listu Jana VIII., že právní postavení Metoděje splňujícího všechny nároky kladené na arcibiskupa bylo řešeno v souladu se stanoviskem Janových předchůdců (hlavně tedy Hadriána II.), to znamená, že Metodějův arcibiskupský titul je odvozen od antické po určitou dobu zaniklé sirmijské (panonské) diecéze a rovněž ve shodě s Hadriánem II. uznal právoplatnost staroslověnské liturgie. Tento obecněji formulovaný závěr pak Havlík rozvedl v pozn. č. 2 a 26 v komentáři k publikaci listu *Industriae tuae* v Magnae Moraviae fontes historici III, Brno 1969, s. 200 (pozn. č. 2) a 204 (pozn. č. 26) do výše uvedené charakteristiky postavení Metodějovy arcidiecéze.

³⁰ K tomu srov. panonskou legendu *Žitije Mefodija*, MMFH II, 1967 s. 153. Zde je uvedeno: „A tak ho propustili (myšleno bavorští biskupové, pozn. aut.) řkouce Kocelovi: „Budeš li mítí u sebe tohoto muže, nezabavíš se nás v dobrém“.

rozšířila na dnešní Moravu (lze předpokládat, že se jednalo o její nížinnou část), kam bylo přeneseno centrum sirmijské diecéze, podle něhož Metoděj získal již připomenutý titul arcibiskup moravský.

Zde však zůstává základním otevřeným problémem historické geografie nejen moravské části, ale celé Metodějovy arcidiecéze fakt, že neznáme místo, ani jméno jejího sídla. Jako ryze hypotetickou úvahu je možno uvést, že Metodějovo sídlo mohlo mít jméno Morava, neboť biskupské a arcibiskupské tituly jsou obvykle spojovány s toponymem jejich sídelního místa, nikoli země. Jen poznamenávám, že nejčastěji jako Metodějovo sídlo, ale jen na základě archeologických výzkumů, nikoli písemných dokladů, byl hypoteticky předpokládán zaniklý sídelní areál se zaniklým kostelem v Uherském Hradišti-Sadech. Poprvé s tímto názorem vystoupil Josef Poulík již v roce 1963,³¹ tento údaj se potom častěji objevoval v archeologické literatuře v souvislosti se staršími metodologickými názory archeologie, že na základě archeologických poznatků lze určit přesně význam jednotlivých staveb ve struktuře Velké Moravy a dokonce určit, který velkomoravský činitel je ve zkoumaném církevním objektu pohřben. V posledních desetiletích se však tento archeologický názor vyvíjel směrem ke kritickému hodnocení interpretačních možností archeologických nálezů s tím, že od spojování jednotlivých nálezů s určitými velkomoravskými osobnostmi se přechází k hodnocení jednotlivých zkoumaných staveb především na základě jejich přínosu k rozvoji velkomoravské architektury. Tento nový metodologický přístup k hodnocení archeologických názorů se ve vztahu k nálezům v Uherském Hradišti-Sadech projevil např. ve studii Lumíra Poláčka, která je zaměřena na celkové hodnocení vývoje velkomoravské církevní architektury. Zde již chybí zmínka, že jde o sídlo Metodějova arcibiskupství, ale stavba je hodnocena jako druhá nejvýznamnější velkomoravská církevní architektura po mikulčické bazilice a k tomu je zaměřen i jeho další výklad, i když někdy jen na hypotetické úrovni.³² Za podrobnější informace o vývoji metodologických názorů archeologie na historickou vypovídací hodnotu archeologických nálezů děkuji Daně Menouškové ze Slováckého muzea v Uherském Hradišti.

Tento názor o nejasnosti centra Metodějovy moravské arcidiecéze může vyvolat kritiku části veřejnosti jako nesprávný, neboť dnes je oficiálně považován za centrum působení Konstantina a Metoděje klášter Velehrad u Uherské-

³¹ Poprvé s tímto názorem záhy po zahájení velkomoravských archeologických výzkumů vystoupil POULÍK, Josef: *Velká Morava ve světle nejnovějších archeologických výzkumů*. In: Sborník Velká Morava. Tisíciletá tradice státu a kultury. Praha 1963, s. 39–76, uvedené údaje o Uherském Hradišti-Sadech jsou na s. 73–74.

³² POLÁČEK, Lumír: *Velkomoravská církevní architektura*. In: KOUŘIL, Pavel (ed.): Sborník Velká Morava a počátky křesťanství. Brno 1914, s. 87–91, hlavní údaje jsou na s. 91.

ho Hradiště, kde se již od poloviny 19. století konají nejvýznamnější slavnosti připomínající moravské věrozvěsty. Toto vyjimečné postavení Velehradu není však podloženo žádnými prameny z doby Velké Moravy.

Pro objasnění vzniku této tradice spjaté rovněž s problematikou vývoje Metodějovy velkomoravské arcidiecéze, zařazují zde následující stručné pojednání, které se nevztahuje bezprostředně k Velké Moravě, ale k problematice olomoucké diecéze v polovině 13. století. Sice je tak narušen souvislý výklad o dějinách Metodějovy velkomoravské arcidiecéze, ale vysvětlení problému velehradské arcidiecéze považují též za součást dějin vývoje velkomoravské církevní organizace.

Údaje o Cyrilově a Metodějově arcidiecézi na Velehradě vycházejí zřejmě jen z velmi problematických údajů pozdějšího pramene označovaného jako *Granum catalogi praesulum Moraviae* vznikajícího postupně v olomoucké biskupské kapitule a dovedeného do roku 1435. Do závěrečné podoby bylo toto dílo uspořádáno až v druhé polovině 15. století Augustinem Kášebrotem. Poprvé bylo vydáno tiskem ve Vídni v roce 1511.³³ Vzhledem k této pozdní redakci díla vzbuzovaly údaje ze starších dějin olomoucké diecéze nedůvěru a dlouho byly interpretovány jen jako údaje přejaté ze starších kronik, hlavně Kosmy a Přibíka Pulkavy z Radenína nepřinášejících nové poznatky.

Údaje v *Granu* začínají tím, že král Svatopluk v roce 887 ustanovil svatého Cyrila za arcibiskupa na Velehradě (Cyril arcibiskupem nikdy nebyl a zemřel již v roce 879) a že v roce 892 svatý Cyril resignoval na svoji hodnost Velehradského arcibiskupa a na jeho místo byl ustanoven svatý Metoděj (ten zemřel prokazatelně v roce 885). Tyto údaje se liší od historické skutečnosti již v tvrzení, že Svatopluk ustanovil arcibiskupem Cyrila, neboť arcibiskupa ustanovuje papež, chyby v biografických datech věrozvěstů vyvracejí v textu uvedené a dokumentované údaje o životě věrozvěstů. A to jsou jediné informace, které k problematice sídla Metodějova arcibiskupství *Granum* přináší. Tyto údaje však nebylo možné spojit se žádnými kronikami, které bývaly uváděny jako zdroj informací *Grana*.

Teprve moderní podrobný rozbor *Grana* provedený Davidem Kalhousem ukázal, že v *Granu* našly pravděpodobně odraz i některé dnes ztracené originální prameny vesměs olomoucké proveniencce a vázané k dějinám stře-

³³ Skutečně vědeckou edici tohoto pramene provedl až LOSERTH, Johann (ed.) *Das Granum catalogi praesulum Moraviae nach der Handschrift der Olmützer Domkapitelarchivs*. Archiv für österreichische Geschichte, 78, 1892, s. 41–99. První část této edice je rozbořem *Grana*, při čemž je zdůrazněna jeho vazba ve starších částech na Kosmovu kroniku, vlastní edice je na s. 63–97, velkomoravské údaje jsou na s. 63–64 této edice.

dověkého olomouckého biskupství, které se ovšem týkaly hlavně biskupských personálií – jmen a dob pontifikátu.³⁴

Ale kromě těchto obecnějších údajů o *Granu* Kalhous vystoupil i s celkem velmi věrohodnou hypotézou, i když je uvedena jen jako okrajová poznámka objasňující vznik oné problematické “velkomoravské” části *Grana* ovšem nikoli v době velkomoravské, ale až vlády Přemysla Otakara II. Kalhous upozorňuje, že král Přemysl Otakar II. (1253–1278) a olomoucký biskup Bruno ze Schaumburka (pontifikát 1245–1281) usilovali někdy v druhé polovině šedesátých let 13. století o povýšení olomouckého biskupství na arcibiskupství pro nově získaná území v Pobaltí, které chtěl Přemysl II. získat vojenským tažením do této oblasti realizovaným na přelomu let 1267–1268 v době pontifikátu papeže Klimenta IV. (pontifikát v letech 1265–1268). Při přípravě tohoto záměru bylo zajisté velmi důležité zdůraznění návaznosti olomouckého předpokládaného nového arcibiskupství na velkomoravskou olomouckou arcibiskupskou tradici.³⁵ Proto kompilátor vsunul výše zmíněný výklad o Velké Moravě do začátku *Grana*, aniž tuto problematiku blíže znal. Důležitá pro dobu vzniku této poznámky je návaznost na konkrétní místo – na nově založený klášter markrabětem Vladislavem nazvaný Velehrad (Welligrad), který vznikl již na počátku 13. století, zakládací listina je dodatečně vydaná v roce 1208.³⁶ Název kláštera ukazoval na snahu Přemyslovců navázat na velkomoravskou tradici. Ovšem zde je nutno vzít v úvahu fakt, že zdánlivě historický velkomoravský název Velehrad–Welligrad se v žádném velkomoravském pramenu nevyskytuje, poprvé je doložen až v roce 1141 v listině spjaté s přenesením biskupského sídla v Olomouci od kostela sv. Petra k dnešní katedrále sv. Václava.³⁷ Podle Kalhousy je velmi pravděpodobné, že ani autor této vsuvky již původní místo sídla Metodějova arcibiskupství neznal, ale za situace, kdy se domnělá velkomoravská tradice stala součástí určitého politického úsilí, bylo nutné doložit nejen existenci tohoto arcibiskupství, ale bylo třeba mu dát i podobu určitého místa. A tomu plně vyhovoval zmíněný klášter Velehrad. Proto zde z politických důvodů bylo v polovině 13. století vytvořeno v prostředí olomouckého biskupství 13. století nikdy neexistující sídlo velkomoravského arcibiskupství a působíště Konstantina a Metoděje.

³⁴ K tomu srov. KALHOUS, David: *Granum catalogi praesulum Moraviae jako pramen k dějinám Moravy v 10. století?* Mediaevalia historica Bohemica, 11, 2007, s. 23–38.

³⁵ K tomu tamtéž, s. 32, pozn. 47 na téže stránce.

³⁶ K tomu srov. FRIEDRICH, Gustav (ed.): *CDB II*. Praha 1912, s. 68, č. 76.

³⁷ K tomu srov. CDB I, s. 122, č. 115. Zde je nutno uvést, že listina je v této edici publikována s datem 1131, dnes je všeobecně přijímán názor, že jde o rok 1141. Veligradem je zde nazváno dnešní Staré Město (v listině uvedeno jako příslušenství kostela ve Sptyhněvi).

Nakonec se ale v praxi ukázalo, že celá „ideologická“ v textu popsaná příprava zřízení arcibiskupství v Olomouci se nezdařila. Vedla ke vzniku různých nezdůvodněných představ o velkomoravské církevní správě, ale k žádoucímu cíli vzniku olomouckého arcibiskupství pro část Pobaltí stejně nepomohla, ale přispěla k vytvoření velkomoravské tradice Velehradu.³⁸

Dále již pokračuje výklad o Metodějově velkomoravské arcidiecézi. Pro řešení problematiky vnitřní struktury Metodějovy arcidiecéze je důležitou částí listu *Industrie tuae* z roku 880 údaj o tom, že papež Jan VIII. na výslovné Svatoplukovo přání vysvětil jako zvoleného biskupa nitranského kněze Wichinga. Tím je doloženo, že kostel v Nitře se stal i nejstarším prokazatelným centrem diecéze ve střední Evropě (mimo území středověké Římské říše). Zůstane otevřenou otázkou, zda v žádosti o vysvěcení Wichinga na nitranského biskupa byl Svatoplukův záměr dostat kněze z Východofranské říše působící na Moravě pod arcibiskupovu – Metodějovu kontrolu, či již v této době začal Svatopluk místo slovanské liturgie podporovat liturgii latinskou a její nositele. Z uvedeného listu je cítit určitá obava papežova, jak bude Wiching – představitel východofranského misijního kněžstva a latinské bohoslužby – vycházet se svým arcibiskupem, když je v listu *Industriae tuae* zdůrazňována povinnost Wichingova poslouchat v souladu s církevními kánony arcibiskupa.³⁹

Prokazatelný údaj o vzniku nitranského biskupství dokládá z hlediska vývoje církevní správy v Metodějově arcidiecézi počátek jejího vnitřního členění. Přesnější historicko-geografické údaje o rozsahu této diecéze však ve zmíněném dokumentu ani v jiných soudobých dokumentech nejsou uvedeny. Ryze hypoteticky vzhledem k poloze sídla diecéze lze předpokládat, že jádro diecézního území tvořily nížiny na dnešním západním Slovensku s přesahem do osídlených oblastí hor ohraňujících na severu a východě tyto nížiny. Zda západní hranice diecéze sahala až k řece Moravě či končila na Malých Karpatech nelze jednoznačně rozhodnout, stejně jako o jejím přesahu směrem k Severomaďarskému středohoří a do oblastí na jižním břehu Dunaje v okolí dnešní

³⁸ Zmíněné výpravě proti „nevěřícím“ v Pobaltí je věnováno pět listů papeže Klimenta IV. králi Přemyslu Otakarovi II. a též olomouckému biskupovi Brunovi ze Schaumburka. Tyto listy řeší, jak uspořádat dobyté oblasti v Pobaltí a jejich vztah k území Řádu německých rytířů. Tyto listy (celkem pět) vydané ve dnech 20.–31. 1. 1268 jsou publikovány v ŠEBÁNEK, J. – DUŠKOVÁ, S. (eds): *Codex diplomaticus Bohemiae*. Díl V/2. Praha 1981, č. 538–542, s. 96–103. Vzhledem k řešení problematiky vývoje Metodějovy arcidiecéze je nejdůležitější list č. 539 z 20. 1. 1268 (s. 97–98), v kterém Kliment IV. zdůrazňuje, že území osvobozená od nevěřících se nemohou stát součástí nově vzniklé arcidiecéze olomoucké, neboť tím by byla porušena práva arcidiecéze moravské (Olomouc by se osamostatnila z této arcidiecéze), a to papež nemůže udělat.

³⁹ CDB I, s. 20, č. 24, zde v latinském originále uvedeno: „Ipsum quoque presbiterium nomine Uichinus, quem nobis direxisti, electum episcopum consecravimus sancte ecclesie Nitriensis, quem suo archiepiscopo in omnibus obedientem, sicut sancti canones docent, esse iubemus.“

Ostřihomi. Odpověď na tyto otázky dnes může zřejmě dát jen archeologie, a to ještě jen v podobě hypotéz, nikoli zcela jednoznačných názorů a studium vývoje osídlení, s dalšími písemnými prameny k této otázce lze těžko počítat.

Papež Jan VIII. zřejmě předpokládal, jak vyplývá rovněž z textu zmíněné listiny z roku 880, vznik dalších diecézí na území Metodějovy arcidiecéze, když v listu vyzývá Svatopluka, aby vyslal k papeži k vysvěcení na biskupa dalšího vhodného kandidáta, aby arcibiskup s dvěma biskupy vysvěcenými arcibiskupem v souladu s církevním právem mohl světit další biskupy. Při vzniku nových arcidiecézí v této době se v souladu s tehdejšími kánony uvádělo, že arcibiskup má mít tři podřízené sufragány, aby v případě potřeby mohli tři biskupové volit arcibiskupa, aby činnost arcibiskupství nebyla přerušena. Ale ani list Jana VIII. Svatoplukovi svoji díkčí možnost vzniku dalších diecézí v Metodějově arcidiecézi nevyklučuje, když se zmiňuje o možnosti volby dalších biskupů arcibiskupem a dvěma biskupy.⁴⁰

Z hlediska historické geografie je prokazatelná jen nitranská diecéze. Zcela otevřená je otázka, zda vůbec oni další v listu Jana VIII. zmínění biskupové byli skutečně papežem vysvěceni a kde v kladném případě byla sídla dalšího či dalších Metodějových sufragánů. Žádná z těchto hypotéz, které se o těchto diecézích někdy objevují (nejčastěji se zmiňuje oblast Poválsí–Wýslíca–Krakov, nějaká oblast v Potisi nebo Ostřihom), není ničím jednoznačně potvrzena.⁴¹

Z hlediska dalšího vývoje velkomoravské církevní správy a Metodějovy arcidiecéze je důležitá již zmíněná osobnost biskupa Wichinga, původem zřejmě mnicha z východofranské říše a obavy s ní spojené. Rozpory mezi Wichingem a Metodějem se skutečně objevily již záhy po jeho vysvěcení.

Wiching se zdržel v Římě ještě po odchodu Metodějově k Svatoplukovi a zde zřejmě intrikoval proti Metodějovi a slovanské bohoslužbě. Pravděpodobně Wiching připravil jakýsi falešný list, jakoby od papeže Jana VIII., v kterém odsuzuje Metodějovo učení a přikazuje Metodějovo sesazení. List není sice zachován, ale dozvídáme se o něm z panonské legendy *Žitije Mefodija-*

⁴⁰ CDB I s. 20, č. 24, zde v latinském originále uvedeno: „Et volumus, ut pariter cum ipsius archiepiscopi consensu et providentia et alterum nobis apto tempore utilem presbiterum vel diaconem, dirigas, quem similiter in alia ecclesia, in qua episcopalem curam noveris esse necessarium. ordinemus episcopum, ut cum his duobus a nobis ordinatis episcopis prefatus archiepiscopus vester juxta decretum apostolicum per alia loca, in quibus episcopi honorifice debent et possunt existere, postmodum valeat ordinare...“.

⁴¹ Na nejasnost a problematičnost lokalizace těchto biskupství, ať již vznikla ještě v době Metodějově či při reorganizaci velkomoravské diecézní sítě papežem Janem IX. někdy v letech 899–900, upozorňuje v poznámce č. 34 k edici listu Jana VIII. Svatoplukovi z roku 880, in: MMFH III, 1969, s. 206 a níže v poznámce č. 17 k edici listu Bavorského episkopátu in: MMFH III, 1969, s. 236 L. Havlík. Odkazuje při tom i na názory polské badatelky LANCKOROŇSKÉ, K.: *Studien on the Roman-Slavonic Rite in Poland*. Roma 1961, s. 10–12. Viz i pozn. č. 59.

-*Život Metodějův*⁴² a především z dalšího listu papeže Jana VIII. Metodějovi, v kterém papež odpovídá na Metodějův list, rovněž nedochovaný, z 22. března 881, v němž ujišťuje Metoděje svoji podporou a odmítá Wichingovo tvrzení (aniž je Wiching výslovně jmenován) o tom, že zaslal na Moravu list odsuzující Metodějovo učení a informující o jeho sesazení.⁴³

Po návratu Wichinga na Moravu ho arcibiskup Metoděj velmi pravděpodobně vzhledem k předchozím jednáním nenechal vykonávat biskupskou funkci v Nitře, ale poslal ho na misijní cestu do nově získaných zemí, snad do Potisí. Tato misijní cesta je zmíněna jen v níže rozebíraném listu bavorských biskupů papeži Janovi IX., a to ještě jen v pochybných souvislostech spjatých se snahou těchto biskupů „odstranit“ existenci nitranského biskupství.⁴⁴

Od rozebraného konfliktu mezi nitranským biskupem Wichingem a arcibiskupem Metodějem na počátku osmdesátých let 9. století až do Metodějovy smrti 6. dubna 885 nemáme žádné prokazatelné prameny o dalším vývoji v Metodějově arcidiecézi – zda byl vysvěcen další biskup, či biskupové, o nichž je zmínka v listu Jana VIII. z roku 880, nevíme. Neexistuje přímá zmínka o Wichingově údajném misijním působení v některé okrajové části Velké Moravy. Jediným pramenem pro toto období jsou zprávy z panonské legendy *Žitije Mefodija–Život Metodějův*, z nichž se dozvídáme o intenzivní činnosti Metodějově při překládání biblických textů, o jeho návštěvě u byzantského císaře Bazilea I. (867–886) či o jakémsi setkání s údajným uherským králem, kdy ani editorům této legendy se nepodařilo spolehlivě zjistit, o koho

⁴² K tomu srov. panonskou legendu *Žitije Mefodija*, MFH II, 1967, s. 157–158, kde je uvedeno: „Poněvadž starý nepřítel... lidského rodu... popudil proti němu (Metodějovi) některé... kteří jsou zachvázeni hyopatorským kacířstvím (ztotožnění první a druhé božské osoby, v Římě za kacířství nebylo považováno, pozn. aut.) a svádějí slabší s pravé cesty k sobě prohlašující: „Papež dal moc nám, kdežto tohoto člověka (Metoděje) i jeho učení přikazuje vyhnat ven. Když pak shromáždili moravský lid, přikázali přecházet před ním list, aby všichni slyšeli o jeho (to je Metodějově, pozn. aut.) vyhnání. A lidé... zesmutněli a stěžovali si, že jsou zbavováni takového pastýře a učitele, kromě slabých, které výklad rozechvěl jako vítr listů...“.

⁴³ List publikován CDB I, s. 21–22, č. 25, zde v latinském originálu v závěru listu uvedeno: „Tamen cum Deo duce, reversus fueris, quicquid inhormiter adersum te est commissum, quicquid iam dictis episcopis contra suum ministerium in te exercuit, utramque audientiam coram nobis discussam adiuvante domin legitimo fini trademus, et ilius pertinaciam iudicii nostri sententia corripere non omitemus.“

Část tohoto listu Jana VIII. ve prospěch Metodějův je i součástí v předchozí poznámce č. 42 citované panonské legendy. Zde je uvedeno: „Když však přečetli papežův přepis, našli tam napsáno: „Náš bratr Metoděj je svatý pravověrný a koná dílo apoštolské. Do jeho rukou jsou položeny od boha i od apoštolské stolice všechny slovanské země, takže nechť je proklet ten koho on prokleje a nechť je posvěcen ten, koho on posvěti.“ I zastyděli se a zahanbeni se rozešli jako mlha (myšleno odpůrci Metoděje, pozn. aut.).“

⁴⁴ Toto podrobněji řešeno níže, viz pozn. č. 60.

vlastně šlo.⁴⁵ Zcela v závěru legendy je zmínka o Metodějově smrti a určení jeho nástupce Gorazda.⁴⁶

Ve stejném roce jako zemřel Metoděj, došlo též ke změně na papežském stolci, který po Janu VIII. převzal nový papež Štěpán V. (pontifikát září 885 – září 891). Tento papež byl odpůrcem staroslověnské bohoslužby. Záhy po svém nástupu poslal list na Moravu a není zcela jasné, zda v době odeslání listu již věděl o smrti Metodějově. V listu potvrzuje papežskou ochranu Svatoplukova státu. Oceňuje pravověrnost Wichinga a posílá ho zpět, aby řídil církev od Boha mu svěřenou (to je nitranské biskupství, i když to vysloveně uvedeno není) s tím, ať se stará o všechny církevní záležitosti. Z tohoto širšího pověření snad vyplynul titul arcibiskup, kterým je v některých pozdějších pramenech označován (viz níže pozn. 52). Ale že by byl Wiching skutečně arcibiskupem jmenován, k tomu žádný doklad není. Z tohoto širšího pověření se zdá, že Štěpán V. již o Metodějově smrti věděl. V listu nový papež dále odmítá, že by Metoděj hlásal bludy, ale současně však zakazuje slovanskou bohoslužbu, použití tohoto jazyka doporučuje jen při výkladu evangelia a apoštolů. Neposlušní kněží mají být podle tohoto papeže exkomunikováni z církve a vyhnáni ze země.⁴⁷

⁴⁵ Uvedené části panonské legendy jsou publikovány *Žitije Mefodija*, MMFH II, 1967, s. 158–162.

⁴⁶ Panonská *legenda Žitije Mefodija*, MMFH II, 1967, s. 162–163 o této události uvádí: „... začal se přibližovat čas, aby přijal pokoj od strastí (pozemských) a odplatu za velkou práci. I otázali se ho řkouce: „O kom otče a ctihodný učiteli ze svých učedníků myslíš, aby ti byl nástupcem v Tvém učení. Ukázal jim tedy jednoho ze svých poddaných učedníků zvaného Gorazda, řka: „Toto je svobodný muž z vaší země, obeznalý dobře v latinských knihách, pravověrný. To budiž vůle boží, i vaše láska, jakož i moje...“ A řekl: „Střežte mne děti do třetího dne. Když nastával třetí den, řekl ještě. „Do Tvých rukou Pane, vkládám svou duši.“ Na rukou kněží pak zesnul 6. dne měsíce dubna 6393 od stvoření věta (tj. duben roku 885). *Žitije Mefodija*, MMFH II, 1967, s. 162–163.

⁴⁷ CDB I, s. 22–26, č. 26, zde v latinském originálu, především pokud jde o církevní správu, uvedeno: „In qua et Wichingum venerandum episcopum et carissimum confratrem ecclesiastica doctrina eruditum, reperimus et ideo eum vobis ad regendam sibi commissam a Deo ecclesiam remsimus, qui fidelissimum eum tibi et pro tesatis sollicitum in omnibus agnovimus...“ (s. 25). Tato část papežského listu svědčí zřejmě, že se Wiching má vrátit do své diecéze (pozn. aut.).

O několik řádků níže je však uvedeno širší pověření, které může naznačovat, že Wiching je jmenován správcem celé arcidiecéze, nejen biskupství nitranského: „Ipse itaque omnium ecclesiasticorum negotiorum et officiorum habeat curam. Et Dei timorem pre oculis habens dispenset eadem, quia et pro animabus commisi sibi populi ipse redditurus erit districto iudici rationem“ (rovněž s. 25). Tato obecná formulace by mohla svědčit o tom, že Wichingovi byly svěřeny veškeré církevní pravomoci v celé moravské arcidiecézi. Stal se snad jakýmsi visitátorem arcidiecéze.

„Metodium namque supersticioni non aedificacioni, contencioni, non paci insistentem audientes plurimum mirati sumus... eius penitus abdicamus.“ Tamtéž, s. 26.

Prokazatelně o smrti Metodějově papež Štěpán V. věděl, když v závěru roku 885 na Velkou Moravu k Svatoplukovi posílal jako svého legáta biskupa Dominika a kněze Jana a Štěpána, pro které vypracoval instrukci, co zde mají řešit. V instrukci je zdůrazněno připomenutí zákazu slovanské bohoslužby Metodějovy a ve věci Metodějova nástupce (miněn zřejmě v legendě připomenutý Gorazd) musí papežovi vyslanci sdělit panovníkovi, že nesmí vykonávat svůj úřad, dokud se nedostaví k papeži a nevyloží svojí záležitost.⁴⁸

Pozice, kterou Wiching získal rozhodnutím nového papeže Štěpána V., i papežovo odmítavé stanovisko k staroslověnské bohoslužbě, umožnilo tomtu novému církevnímu vládcí Velké Moravy i za souhlasu krále Svatopluka, kterého získal na svoji stranu, začít pronásledovat stoupence staroslověnské bohoslužby a vyhánět je ze země a tím vytvořit podmínky pro podřízení Velké Moravy v oblasti církevní správy východofranským biskupstvím. Církevní správa vytvořená papežem Janem VIII. a doložená v listu *Industriae tuae* měla samozřejmě zaniknout. V této činnosti měl Wiching a bavorský episkopát plnou podporu předposledního krále a později císaře z karlovské dynastie Arnulfa.

Od přelomu osmdesátých a devadesátých 9. století však vzniklo nepřátelství mezi Svatoplukem a Arnulfem, Arnulf několikrát v letech 890–893 zaútočil

---

„Divina autem officia et sacra mysteria ac missarum solemnina, quae idem Methodius Sclavorum lingua celebrare praesumpsit... ne ullo modo deinceps... vinculo interdicimus, excepto a simplicis populi et non intelligentis edificationem attinet si evangelii vel apostoli expositio ab eruditis eadem lingua annuntietur et largimur... Contumaces autem et inobedientes... ab ecclesie gremio abici sancimus... nostro vigore refrinari et a vestris finibus procul excludi precipimus.“ Tamtéž, s. 26. L. Havlík se v poznámkách č. 25 a 28 k publikaci tohoto Štěpánova listu v MMFH III, 1969 na s. 225 domnívá, že údaje o Metodějově přísaze Janu VIII., že nebude sloužit mše a některé další obřady ve staroslověnském jazyce, kterou měl Metoděj porušit, a o pronásledování a vyhánění stoupenců této bohoslužby, vznikly na základě falešného listu Wichingova připsovanému Janu VIII. o zákazu staroslověnské bohoslužby a pronásledování jejích stoupenců, o němž je zmínka v panonské legendě *Žitije Metodija* a v listu papeže Jana VIII. Metodějovi z roku 881 – viz i výše pozn. č. 42 a 43.

⁴⁸ CDB 1, s. 26–28, č. 27, zde v latinském originále uvedeno: „... Missas et sacratissima illa ministeria, que Sclavorum lingua idem Methodius celebrare presumpsit... apostolica auctoritate ne aliquando modo presumatur, penitus interdict... Successorem, quem Methodius... constituere presumpsit, ne ministret nostra apostolica auctoritate interdicite, donec suam nobis presentiam exhibeat et causam suam viva voce exponat.“ O osobě Gorazdově a jeho postavení v církvi chyběji prokazatelnější zprávy. Rozborem různých hypotetických názorů o Gorazdově osudu se podrobně zabývá L. Havlík v pozn. č. 14 k publikaci této Štěpánovy instrukce v MMFH III, 1969, s. 14 a hypoteticky uvažuje o možnosti, že byl řádně vysvěcen na biskupa a tuto funkci vykonával i po zániku Velké Moravy snad v jednom z jen zcela hypoteticky předpokládaných velkomoravských biskupství v Krakově nebo Wišlici. Zde jen poznamenávám, že při obnově pravoslavné církve na Moravě po roce 1918 její první představitel, aby byla prokázána návaznost na tradici Metodějovu, převzal církevní jméno Gorazd.

na Svatoplukovo území, ale Svatopluk se ubránil.⁴⁹ V této situaci Wiching opustil Svatopluka a odešel za Arnulfem, který ho udělal svým sekretářem. Jako Arnulfův sekretář je doložen na listinách, které se většinou vztahují k italské problematice, v letech 894 (1. února) – 896 (27. února).⁵⁰ V téže funkci je doložen ještě v listině císaře Arnulfa týkající se majetků v Korutanech 31. srpna 898.⁵¹ Wiching měl zřejmě ale vyšší ambice, než byla funkce Arnulfova sekretáře. Velmi pravděpodobně usiloval o biskupskou hodnost v Pasově, která by mu umožnila i církevní ovládnutí území Velké Moravy a snad i z Pasova a území Velké Moravy vytvořit nové arcibiskupství. V tomto směřování měl Wiching plnou podporu Arnulfa, který byl již císařem. Ale tentokrát proti jeho povýšení do pasovské biskupské hodnosti byli církevní hodnostáři salcburské arcidiecéze.

Podle informací *Análů fuldských*, které lze v této záležitosti považovat za spolehlivý pramen, tohoto povýšení dosáhl Wiching, kronikářem označený jako dřívější moravský biskup, v roce 899 s údajem, že se to stalo na zásah císaře Arnulfa proti vůli církevních hodnostářů, neboť podle kronikáře k tomu došlo porušením církevních zákonů. Nelze vyloučit, že oním porušením církevních zákonů bylo to, že Wiching si až do dosazení na pasovský stolec ponechával titul nitranského či moravského biskupa, aniž ve své diecézi pobýval a spravoval ji. Proto také rozhodnutím salcburského arcibiskupa a jeho sufragánů byl pravděpodobně ještě v roce 899 sesazen a vystřídán Richariem.⁵²

⁴⁹ K těmto bojům Arnulfa a Svatopluka *Annales Fuldenses*, MGH..., SS rer. Germ., s. 118, 121, 122. O těchto bojích se jen velmi stručně zmiňují *Velké dějiny*, s. 252 a ČAPLOVIČ, Dušan a kol.: *Dějiny Slovenska*. Bratislava 2000, s. 91.

⁵⁰ *Regesta imperii* (dále jen RI) I – ZIELENETZ, Herbert (ed.): *Die regesten des Kaiserreichs unter der Karolingen III Teil/2 - Das Regnum Italiae in die Zeit der Thronkämpfe und Reichsteilungen 888 (850)–926*. Köln – Wien 1998. Údaj o Wichingovi jako „kancelarius“ nebo „vicekancelarius“ je uveden na listinách č. 952, 958, 963, 964, 992, 995, 1005, 1006, 1008, 1016, na listinách č. 958 a 963 je též zmínka, že jde o nitranského biskupa. Regesty těchto listin publikovány na s. 73–101.

⁵¹ *MGH – Diplomata – Diplomata regvm Germaniae ex stirpae Karolinorum III- Arnolfi diplomata* (bearbeitet von KEHR, P.). Berolini 1940, s. 246, č. 1621.

⁵² *Annales fuldenses*... MGH..., SS rer. Germ., s. 133, v originále uvedeno: „899 – Engilmarus, Pataviensis episcopus obiit, in cuius locum Wihingus, eidam Alamanus, contra instituta patrum, prius Marahavensis ab apostolico destinatus episcopus, rege concedente, succedit. Sed non multo post a Deotmaro archiepiscopo ceterisque suffraganeis suis contra voluntatem regis canonicali iudicio abiectus ac Rihharius ad eadem sedem ordinatus est.“ Tento údaj lze považovat za spolehlivý na rozdíl od údajů v dalších pramenech, které Wichingovo pasovské biskupství zasazují do let, kdy je jasné, že ho nemohl vykonávat. Tak např. BEHAİM, Albert: *Historia episcoporum Pataviensibus ducumque Bavariae*. In: WAITZ, Georg (ed.): *Monumenta Germaniae historica – Scriptores in folio 25 – Gesta saeculi XIII*. Hannoverae 1880, s. 617–623, na s. 621 uvádí, že „Wichingus archiepiscopus Pataviae“ nastoupil v roce 876 a vládl rok a tři

Poměrně krátký pontifikát Wichingův v Pasově potvrzuje i výčet pasovských biskupů, kde je uvedeno dokonce, že zde Wiching působil jen jeden rok.⁵³ Faktem je, že ještě v roce 899 zemřel císař Arnulf a po jeho smrti v prosinci téhož roku odešel Wiching do ústraní a zprávy o něm již mlčí. Snad zemřel 12. září mezi lety 900–912.⁵⁴

Jestliže Wiching si ponechával během svého působení ve službách Arnulfových titul nitranského nebo moravského biskupa, tak podle církevního práva byla diecéze nitranská (či moravská) považována za řádně spravovanou, a tak bylo zabráněno jmenování nových církevních hodnostářů pro tuto diecézi. Tím byl způsoben rozvrat církevní správy na území Velké Moravy, kterou začal sám Wiching budovat ve východofranských intencích. Nelze vyloučit, i když jen v úrovni hypotézy, že po Wichingově odchodu došlo k pokusům o obnovu staroslověnské liturgie a v každém případě, jak ukazuje další vývoj, upevnilo se vědomí samostatnosti Metodějovy arcidiecéze nezávislé na diecézích východofranských. Tehdejšímu vládci Velké Moravy, Svatoplukovu synovi Mojžírovi II. zřejmě velmi záleželo na konsolidaci církevní správy v době, kdy jeho země byla ohrožena maďarským vpádem. Proto Mojžír II. zřejmě hned po nástupu Wichinga na biskupský stolec v Pasově (snad se tehdy Wiching konečně vzdal nároků na moravské či nitranské biskupství, i když prokazatelně to doloženo není) zahájil jednání s papežem Janem IX. (pontifikát v letech 898–900) o obnově moravské církevní správy, která byla tehdy důležitou součástí fungování státu.

Žel o žádosti Mojžíra II. o obnovu velkomoravské církevní správy, ani o jednání o této záležitosti a jejím provedení nemáme přímé zprávy. O tom, že na Mojžírovi žádost byla církevní organizace na území Velké Moravy papežem Janem IX. pravděpodobně ještě v roce 899 obnovena zřízením arcibiskupství a tří biskupství v tomto regionu, se dozvídáme až z velmi útočného listu bavorského episkopátu hájícího zájmy tehdejšího pasovského biskupa Richaria a vůbec salcburského arcibiskupství určeného přímo papeži Janovi IX.

---

měsíce a po něm následoval Engelmar – tedy obrácené pořadí než v *Análech fuldských*. Ale v poznámce k citované edici této Behaimovy práce se editor odvolává i na možnost názoru autora *Análů fuldských*, ovšem ve vydání v PERTZ, Georgius Heinricus (ed.): MGH – Scriptores in folio I. Hannoverae 1826, s. 414.

⁵³ *Series episcoporum Pataviensium*. In: HOLDER-EGGER, Osvald et alii (eds.): MGH–Scriptores in Folio XIII. Hannoverae 1881, s. 362, v originále uvedeno: „Wichinc... episcopus annum unum“ (jedná se o anonymní seznam pasovských biskupů v různých středověkých kodexech, nikoli dílo Behaimovo, pozn. aut.).

⁵⁴ K tomu srov. BAUMANN, Franciscus Ludovicus (ed.): *MGH–Necrologia Germaniae* I. Berolini 1888, s. 279.

Tento list vzniklý pravděpodobně někdy v polovici července roku 900 na biskupském shromáždění v Reisbachu je stylizován jako list arcibiskupa salcburského a jeho sufragánů – biskupů freisinského, eichstättského, brixenského (ten je ještě uveden pod titulem původního sídla této diecéze na Säbenfelsu u Brixenu jako biskup säbanenský), řezenského a pasovského (již zmíněného) nástupce Wichingova Richaria a všeho duchovenska a křesťanského lidu Norica, které se nazývá i Bavorskem. Řazení salcburských sufragánů není náhodné, ale odpovídá délce jejich působení v diecézi.⁵⁵

List je sestaven ve vztahu k adresátovi – papeži Janu IX. velmi útočně. Snad to bylo dáno tehdejšími úpadkem papežské moci a konflikty mezi papeži a představiteli římského patriciátu, kteří v této době svévolně rozhodovali o obsazování papežského stolce, a napjatým vztahem mezi papeži a posledními císaři z karlovské dynastie. Snad této situace chtěl využít i bavorský episkopát k definitivnímu potlačení vlivu cyrilometodějské misie a prosazení pasovského nároku na církevní správu Horní Panonie a s tím související církevně právní nároky na území Velké Moravy. Tomu odpovídá celá dikce listu snažícího se dokázat příslušnost území Velké Moravy k Východofranské říši a po církevní stránce k pasovské diecézi. Pro toto tvrzení jsou v listu uváděny různé údaje, které však vždy neodpovídají historické skutečnosti. Jde o následující fakta: Území Velké Moravy bylo vždy ve světské i církevní správě podrobena franským králům, kteří měli zásluhu na tom, že se obyvatelé této země stali křesťany, v důsledku toho je tato země v pasovské diecézi. Světskou správu zde vykonávala hrabata z naší země (toto platí jen pro krátkou dobu za povstání v letech 870–871, kdy zde působila franská hrabata Wilhelm a Engelsalk, která obyvatelé nakonec zabili).⁵⁶ Tato franská správa území Velké Moravy trvala

⁵⁵ List je zachován v opisu z 12. století v Rakouské národní knihovně ve Vídni: Codex No 1051 (starší sign. theol 406), fol. 79–82^v. Je publikován in: CDB I, s. 29–33, č. 30, a s mnoha poznámkami důležitými pro pochopení problematiky tehdejšího církevního správního vývoje a českým překladem in: MMFH III, 1969, s. 232–244, č. 109.

Pro úplnost uvádím, že nejnovější rozbor a edici tohoto dokumentu provedl Lošek, Fritz (ed.): *Die Conversio bagoariorum et carantanorum und der Brief des Erzbischofs Theotmar von Salzburg*. Hannover 1997 (Monumenta Germaniae Historica – Studien und Texte 15). Dokument je publikován v zrcadlové podobě latinsko-německé na s. 138–157, úvod k edici je na s. 55–88. Publikovaný text se nijak neliší od textu ve zmíněné české edici CDB I, s. 29–33, č. 30. V úvodním textu je zdůrazněna pravost tohoto dokumentu a odmítnutí, že by nějak souvisel s falsy Pilgrimovými. Hlavní role při jeho vzniku a předání papeži je jednoznačně připsána salcburskému arcibiskupovi Dětmarovi (Theotmarovi) a podle toho je edice též nazvána. V české a slovenské historiografii převládá označení tohoto dokumentu jako stížný list bavorského episkopátu.

Žel ani v úvodu Loškovy edice nejsou žádné údaje o dalším osudu listu, kromě toho, že jeho odeslání papeži je dílem Dětmarovým.

⁵⁶ K tomu viz pozn. 18.

podle tohoto listu až do doby, než pod vlivem ďábla se začali obyvatelé tohoto území stavět proti těmto pořádkům a odvracet se od křesťanství.⁵⁷

Jako výslovná vyhrůžka slovanským obyvatelům pasovské diecéze vyznívá údaj listu o tom, že obyvatelstvo tohoto území bylo zbraněmi uvedeno zpět do poddanství říše a ať chtějí či nechtějí, jsou poddanými našeho (to je Východofranského) království.⁵⁸

List bavorského episkopátu kromě uvedených církevně politických názorů přináší i důležité údaje k historicko-geografickému vývoji velkomoravské církevní správy a Metodějovy arcidiecéze.

Je to především údaj, že v důsledku činnosti vyslanců papeže Jana IX. bylo území jediné pasovské diecéze rozděleno v rozporu s církevními kánony na pět diecézí, ovšem bližší historicko-geografické určení těchto diecézí zde chybí. Samozřejmě mezi těch pět diecézí patří samotné území pasovské diecéze bez diecézí velkomoravských.

Z dalšího textu listu lze téměř s jistotou předpokládat, že jednou ze zmíněných původně velkomoravských diecézí byla Nitra.⁵⁹ Tomuto biskupství je totiž dále v listu věnována jako jediné z diecézí, jejichž vznik je listem odsuzován, značná pozornost, i když není výslovně jmenována, ale je ztotožněna s územím pasovské diecéze. Cílem uvedených formulací bylo rafinovaně „vymazat“ existenci nitranského biskupství prokázanou již v roce 880, neboť tato diecéze zaujímalá část oblasti, kterou autoři listu považovali za příslušenství původní pasovské diecéze. Ti zajisté věděli o oficiálních dokumentech potvrzujících postavení oblasti Velké Moravy z církevního hlediska jako arcibiskupství moravského i o existenci nitranského biskupství, jehož biskupa Wichinga světil v roce 880 papež Jan VIII. na Svatoplukovu žádost jako sufragána Metodějova,

⁵⁷ Tento údaj ukazuje, jaká byla nenávisť bavorského kléru proti činnosti Konstantina a Metoděje (ačkoli výslovně nejsou Tito věrozvěstové jmenováni), když označili bavorští biskupové jejich činnost za dílo ďáblovo. V latinském originále in: CBD I, s. 30, č. 30 je uvedeno: „... usque dum incassante corda eorum (z širšího textu vyplývá, že jde o obyvatele Velké Moravy, pozn. aut.) **diabolo** christianitatem abhorrere et omnem iustitiam detractare belloque lacessere et obsistere sevisime ceperunt.“

⁵⁸ Tuto nejúčtější část listu bavorského kléru uvádím rovněž v latinském originále in: CDB I, s. 31, č. 30. „Quod non nostra culpa exidente, sed sua protervi, ita fatemur esse, quia quando christianitas illis cepit vilescere et insuper tributum debitum senioribus nostris regibus et principibus eorum solvere respuerunt, belloque resistere gentem nostram ceperunt lacessere, orta et seditio inter illos. Et quoniam armis sibi eos defenderunt et in servitium redegerunt, iccirco iure proprietarii habere debuerunt et debent, et sive velint, sive nolint, regno nostro subacti erunt.“

⁵⁹ V latinském originálu uvedeno: „... prefatos episcopos ad se direxisse et in eodem Patauensi episcopatu talia egisse... neque canonum decreta sanxisse... Est enim unus episcopatus in quique divisus“. CDB I, s. 30, č. 31. K problematice geografické lokalizace těchto biskupství viz i pozn. č. 41.

což jasně dokládalo církevně právní příslušnost Nitry k arcidiecézi moravské (Metodějově), nikoli k Pasovu. Tento prokazatelně doložený fakt se snažili autoři listu obejít určitou „obezličkou“. Uvedli totiž, že Svatopluk sice vysvětil Wichinga na biskupa (ve skutečnosti ho světil papež Jan VIII.), ale poslal ho mimo pasovskou diecézi, do jakési nově Svatoplukem dobyté oblasti, aby zde prováděl misijní činnost. O něčem takovém však v listu Jana VIII. není žádná zmínka a je naopak výslovně zdůrazněno biskupské svěcení pro kostel v Nitře. I když z celkové dikce listu bavorského episkopátu je jasné, že jde o Nitru, která, jak bylo uvedeno výše, výslovně jmenována není, ale je ztotožněna s územím pasovského biskupství. Toto je také, jak již bylo výše uvedeno, jediná historická zpráva, která se zmiňuje o Wichingově misijním působení.⁶⁰

Rozborem listu bavorského episkopátu se uzavírá v souladu s cílem vytýčeným v úvodu studie výklad o misijní činnosti bratří Konstantina (Cyrila) a Metoděje a historicko-geografickém vývoji s jejich činností spjaté moravské či Metodějovy arcidiecéze. Záhy po vzniku tohoto dokumentu bylo celé Podunají zasaženo vpádem maďarských kočovníků, při němž zanikla Velkomoravská říše a byla výrazně organizačně narušena její církevní správa. Jak svědčí vznik či úprava některých venkovských kostelů velkomoravského charakteru ještě v 10. století, doložená nejnovějšími architektonickými výzkumy, musely zde zůstat alespoň určité zbytky velkomoravské církevní organizace, která fungování těchto kostelů umožňovala. Tradice velkomoravské církevní správy ovlivnila i fungování církevní správy na Moravě jako součásti českého státu v 10. století. Ovšem zde se již církevní správa vyvíjela za jiných podmínek – především zde nebyl onen konflikt latinské a staroslověnské bohoslužby, neboť zde šlo již jen o bohoslužbu latinskou. Tato problematika vyžaduje ještě další bádání a zveřejnění v samostatné studii.

RESUMÉ

K PROBLEMATICE MISIJNÍHO PŮSOBNÍ KONSTANTINA A METODĚJE A VZNIKU A VÝVOJE METODĚJOVY VELKOMORAVSKÉ ARCIDIECÉZE

Studie se zabývá nejprve misijním působením Konstantina a Metoděje, při němž využívali staroslověňštinu. Úspěch tohoto působení vyvolal zájem o tyto misionáře i na papežském dvoře. Sem byli pozváni papežem Mikulášem I., další jednání s nimi vedl jeho nátupce Hadrián II. Ten schválil jejich misijní činnost ve staroslověňštině, povýšil Metoděje na arcibiskupa s arcidiecézí,

⁶⁰ K tomu viz i pozn. 44.

kteřá podle církevního práva (žádná diecéze jako dílo Kristovo nezaniká) navázala na zaniklou antickou panonskou diecézi se sídlem v Sirmiu. Ta podle tohoto práva byla chápána jako neobsazená a papež mohl sám jmenovat jejího biskupa či arcibiskupa. To vyvolalo odpor Východofranské říše, která na základě světského práva (diecéze po určité době nečinnosti zaniká a vládce území, na němž se tato zaniklá diecéze nebo arcidiecéze nachází, může provést její novou církevní organizaci) toto území považovala za příslušenství salcburské arcidiecéze. Současně začaly franské útoky proti Metodějovi, který byl dokonce východofranskými biskupy na dva a půl roku internován. Z této internace byl Metoděj propuštěn až na zákrok papeže. Svě postavení uhájil a jeho trvalým působišťem se stala Svatoplukova Velká Morava. Přesné místo a jméno jeho sídla však neznáme. Po Metodějově smrti v roce 885 pravděpodobně převzal celou správu jeho arcidiecéze nitranský biskup Wiching, odpůrce staroslověnské bohoslužby. Ten začal stoupence staroslověnské bohoslužby pronásledovat a vyhánět je ze země. Nakonec arcidiecézi ve službách krále a později císaře Arnulfa opustil, což vyvolalo rozvrat celé velkomoravské církevní organizace. O její obnovu se pokusil nový vládce Velké Moravy Svatopluk II. (syn zmíněného Svatopluka), když požádal o uspořádání církevní správy papeže Jana IX. Z jeho pověření byla zřízena na Velké Moravě, na území, které si nárokovala pasovská diecéze, arcidiecéze a tři podřízené diecéze. To vyvolalo nenávistnou reakci proti Velké Moravě ze strany bavorského kléru vyjádřenou v jeho listu papeži Janovi IX. pravděpodobně v roce 900, kdy střední Evropa byla již bezprostředně ohrožena vpádem Maďarů. V důsledku tohoto vpádu zanikla Velká Morava i její církevní organizace, nová církevní organizace střední Evropy se začala vyvíjet již v zcela odlišných podmínkách, které vyžadují další studium a zpracování.

Klíčová slova: diecéze, arcidiecéze, církevní právo, cyrilometodějská misie, Velká Morava, Nitra, Wiching

SUMMARY

THE MISSIONARY ACTIVITIES OF CONSTANTIN AND METHODIUS AND THE ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF METHDIUS' ARCHDIOCESE OF GREAT MORAVIA

The study focuses on the missionary activities of Constantine and Methodius in which Old Slavonic was used. The success of these activities raised interest in these missionaries even from the Papal Court. The missionaries were invited here by Pope Nicholas I and subsequent negotiations were led by his successor Adrian II, who approved their missionary activities in Old Slavonic and promoted Methodius to an Archbishop with an archdiocese that, in accordance with canon law (being the work of Christ, no diocese may cease to exist), was a continuation of the defunct ancient Pannonian diocese seated in Sirmium. In accordance with this law, this diocese was understood as a vacant one, and the Pope himself could appoint its bishop or archbishop. This led to opposition from the episcopate of East Francia, which considered this territory part of the Salzburg archdiocese based on secular law (a diocese ceases to exist after a certain period of inactivity, and the ruler of the territory in which the defunct diocese or archdiocese is located may decide about its new church organisation). The Franks also carried out attacks upon Methodius who was even imprisoned for two and a half years by the bishops of East Francia, and was only released following an intervention from the Pope. Methodius successfully defended his own position and eventually settled permanently in Great Moravia under Svatopluk's rule. The precise location of his seat is, however, unknown. Following Methodius's death in 885, the administration of his entire diocese was in all probability assumed by the Nitra bishop Wiching, an adversary of Old Slavonic liturgy. Wiching initiated persecution of supporters of the liturgy in Old Slavonic and forced them to leave the country. Eventually, while Wiching was already in the services of King (later Emperor) Arnulf, he left the archdiocese, which resulted in the collapse of the church organisation in Great Moravia. An attempt at restoring it was conducted by the new ruler of Great Moravia Svatopluk II (the son of Svatopluk I), who asked Pope John IX to settle the church organisation. At his behest, an archdiocese and three subordinate dioceses were established in the territory claimed by the Passau diocese. This resulted in an aggressive reaction directed against Great Moravia from the Bavarian clergy, expressed in its letter to Pope John IX, probably written in the year 900, when Central Europe was facing the imminent threat of a Magyar invasion. The result of the invasion was the fall

of Great Moravia and its church organisation. A new church organisation in Central Europe began to develop under entirely different conditions that call for further investigation and analysis.

Keywords: Great Moravia, Nitra, Constantine (Cyril) and Methodius, Wicing, Diocese, Bishop, Archbishop, the Pope, Mission, Canon law, Liturgy, Old Slavonic

emer. prof. PhDr. František Musil, CSc.
Historický ústav
Filozofická fakulta
Univerzita Hradec Králové
Rokitanského 62
500 03 Hradec Králové 3
Česká republika
e-mail: fr.musil@tiscali.cz